

«خمس مال»؛ مبنا و نحوه محاسبه و وجوه اشتراك و افتراق آن با رویه‌های متداول در حسابداری

۱- مروری گذرا بر تاریخ خمس:

قرآن کریم آیه ۴۱ از سوره مبارکه انفال را به خمس اختصاص داده و این گونه بیان داشته است «بدانید هرگونه غنیمتی را که به دست آورید، یک پنجم آن برای خدا، برای پیامبر، برای نزدیکان، یتیمان و مسکینان و واماندگان در راه است...». در شأن نزول آیه خمس چنین آمده است که در بامداد روز جمعه هفدهم ماه رمضان سال دوم هجری، در نخستین درگیری بین مسلمانان و قریش در کنار چاه‌های بدر، مسلمانان پیروز شدند و غنیمت فراوانی نصیب آنها شد. در تقسیم آن، بین جنگاوران، نگهبانان شخص پیامبر و گردآورندگان غنایم نزاع در گرفت که نزول

آیه مذکور، تکلیف را مشخص کرد.

۲- آیا می‌شود توزیع خمس مال در جامعه را به‌عنوان یک عامل تعدیل‌کننده ثروت و ریشه‌کن کردن فقر در جامعه دانست؟

۱-۲- همانگونه که مالیات به‌عنوان یکی از عوامل تعدیل ثروت و از ابزارهای مهم دولت‌ها در اداره امور مملکت و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی است، خمس مال نیز چنانچه به‌درستی محاسبه و در مصارف مشخص شده خود خرج شود، می‌توان آن را از عوامل مؤثر در تعدیل ثروت، ریشه‌کن کردن فقر در جامعه دانست

نویسنده:

حمیدرضا کیهانی

تجاری مبدأ فعالیت و یک سال بعد، پایان سال مالی آن واحد است.

۳-۲- مبنای محاسبه خمس مال

۳-۲-۱- همانگونه که در روش مورد عمل در حسابداری کلیه واحدهای تجاری مشمول، موظفند در پایان سال مالی از محل سود خالص عملیات یک ساله خود که حاصل تفاوت درآمدها و هزینه‌های واحد تجاری است مالیات و عملکرد خود را به دولت، در جهت تأمین مخارج کشور بپردازد. در مذهب شیعه نیز پرداخت خمس مال اضافی در پایان سال خمسی ضروری است.

۳-۲-۲- طبق نظر علمای شیعه و برگرفته از فقه اسلامی، موارد ذیل مشمول محاسبه خمس مال می‌شود: ۱- منفعت کسب ۲- معدن ۳- گنج ۴- مال حلال مخلوط به حرام ۵- جواهری که از طریق غواصی از دریا به دست آید ۶- غنیمت جنگ ۷- زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد

۳-۳- محاسبه خمس مال از طریق منفعت کسب:

هرگاه انسان از طریق تجارت، صنعت یا کسب‌های دیگر، مالی به دست آورد که آن مال از مخارج سال خود او و افراد تحت تکفلش زیاد بیاید. باید خمس آن، یعنی یک پنجم آن را به شرح زیر محاسبه کرد، تا صرف امور تعیین شده شود:

توضیح اینکه در رویه‌های مورد عمل در حسابداری برای محاسبه صورت جریان نقدی، از سود و زیان خالص دوره آغاز و پس از اعمال تغییرات ناشی از افزایش

۳-۱- سال خمسی

۳-۱-۱- در محاسبه خمس مال، عیناً به مانند رویه متداول در حسابداری، انتخاب یک دوره مالی، مفروض است. لذا شخص در ابتدا باید برای خود «سال خمسی» یا به عبارتی «دوره مالی» تعریف کند. این دوره مالی یک سال است که می‌تواند «شمسی» یا «قمری» باشد.

۳-۱-۲- تعیین مبدأ سال خمسی، بهتر است، تاریخ اولین درآمد شخص، تاریخ شروع و یا مبدأ سال خمسی و یک سال بعد نیز پایان سال خمسی انتخاب شود. در رویه‌های متداول در حسابداری، اولین روز سال مالی واحد

و این موضوع می‌تواند، بیانگر فرهنگ غنی مذهب شیعه بر سایر مذاهب باشد.

۲-۲- اگر هم‌اکنون محاسبه‌گران و پرداخت‌کنندگان خمس مال در جامعه اسلامی مان بسیار کم‌تعداد و کم‌رنگ شده‌اند، علت آنرا باید در نحوه و زمان درست مصرف کردن آن توسط عوامل توزیع آن دانست و نه در آثار روشن و تأثیرپذیر آن در جامعه!

۳- مینا و محاسبه خمس مال و موارد اشتراک و افتراق آن با رویه‌های مورد عمل در حسابداری

xx	موجودی نقد در پایان سال خمسی (به ارزش روز)
xx	سرمایه‌گذاری‌های کوتاه مدت (به بهای تمام شده)
xx	حساب‌ها و اسناد دریافتی (به بهای تمام شده و پس از کسر هرگونه کاهش ارزش)
xx	موجودی مواد و کالا و ارزاق (به بهای تمام شده و پس از کسر هرگونه کاهش ارزش)
xx	پیش پرداختها
xx	دارایی‌های ثابت مشهود (به بهای تمام شده)
xx	دارایی‌های ثابت نامشهود (به بهای تمام شده)
xx	سرمایه‌گذاری‌های بلند مدت (به بهای تمام شده)
xx	جمع دارایی‌ها
xx	کسر می‌شود:
(xx)	اموال و تجهیزات به‌کار گرفته شده در زندگی (که بیش از حدود شئون زندگی فرد باشد و به بهای تمام شده)
(xx)	دارایی‌های ثابت فروخته شده طی سال خمسی و به بهای فروش
(xx)	دارایی‌های ثابت نامشهود فروخته شده طی سال خمسی و به بهای فروش
(xx)	سرمایه‌گذاری‌های بلند مدت فروخته شده طی سال خمسی و به بهای فروش
(xx)	بدهی‌های جاری
(xx)	مانده تسهیلات مالی دریافتی شامل هزینه مالی سهم حصه جاری
(xx)	حصه جاری بدهی‌های بلند مدت شامل اصل+هزینه مالی (به بهای تمام شده)
(xx)	موارد معاف از خمس (به شرح موارد مندرج در بند ۲-۳-۴ زیر)
(xx)	جمع بدهی‌ها
xx	درآمد مشمول محاسبه خمس مال، قبل از کسر مال مخمس سال قبل
(xx)	کسر می‌شود: مال مخمس (مال خمس داده شده سال قبل)
xx	درآمد مشمول محاسبه خمس مال

و کاهش دارایی‌ها و بدهی‌های جاری طی سال نسبت به سال قبل (تحت عنوان نقد حاصل از عملیات) و نهایتاً تأثیر جریان‌های نقدی حاصل فعالیت‌های عملیاتی، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی، به خالص وجه نقد در طی سال می‌رسیم که پس از کسر وجوه نقد ابتدای سال، به مانده وجوه نقد در پایان سال ختم می‌شود. لیکن همانگونه که در بند ۱-۳-۴ اشاره شد برای محاسبه درآمد مشمول خمس مال و به جهت راحتی در عمل، روش مذکور در بالا، مبنای محاسبه خمس مال قرار می‌گیرد.

۱-۳-۱-۱- ذکر این نکته ضروری است که وجوه نقد پایان سال شامل مسکوک (طلا) و وجوه ارزی است و عیناً به مانند رویه مورد عمل در حسابداری، به ارزش متعارف و موجودی‌های جنسی به قیمت تمام شده، ملاک انعکاس در محاسبه فوق قرار خواهد گرفت.

۲-۳-۱-۲- همانگونه که در جدول بالا بیان شده است دارایی‌های ثابت مشهود و نامشهود و سرمایه‌گذاری بلندمدت عیناً مشابه رویه‌های حسابداری به بهای تمام شده در محاسبه خمس مال شرکت داده می‌شود و پس از فروش آنها مبلغ فروش آنها از یک طرف به‌عنوان کاهش دارایی و از طرف دیگر به‌عنوان موجودی نقد در محاسبات خمس مال وارد می‌شود.

۲-۳-۲- موارد معاف از خمس

به موارد ذیل خمس تعلق نخواهد گرفت، یعنی چنانچه موارد ذیل به‌عنوان وجه نقد و دارایی‌های مشمول محاسبه

خمس در پایان سال خمسی شخص موجود باشد، باید آن را از دارایی مشمول خمس خارج ساخت.

۱-۳-۲-۱- اگر از غیر کسب، مالی به‌دست آورد مثلاً چیزی به او بخشیده شود، این مورد در رویه‌های متداول در حسابداری به‌عنوان «هبه» تلقی می‌شود و مشمول مالیات خواهد شد.

۲-۳-۲-۲- مهری را که زن از شوهر می‌گیرد که در حسابداری این مورد موضوعیت نخواهد داشت.

۳-۳-۲-۳- ارثی که به انسان می‌رسد و همچنین پول فروش آن که در حسابداری در خصوص اشخاص حقوقی

این موضوع مورد نداشته و در خصوص اشخاص حقیقی این دارایی و اموال مشمول مالیات بر ارث خواهد شد.

۴-۳-۲-۲- اگر قیمت جنسی که برای تجارت خرید بالا برود و آن را نفروشد و در بین سال خمسی قیمتش پایین آید مقدار بالا رفته خمس ندارد. که روش مذکور عیناً به مانند روش مورد عمل در حسابداری بوده و بعد از فروش کالا، سود حاصله مشمول مالیات قرار خواهد گرفت.

۵-۳-۲-۲- آنچه از منافع کسب شده در طی سال خمسی به مصرف خوراک، پوشاک، اثاثیه، خرید منزل، عروسی، جهیزیه دختر، زیارت و مانند اینها

محاسبه خمس در تاریخ (پایان سال خمسی)

دارایی‌ها - ریال

بدهی‌ها - ریال

××	موجودی نقد
××	سرمایه‌گذاری‌های کوتاه مدت
××	حساب‌ها و اسناد دریافتنی و پیش پرداخت‌ها
××	موجودی مواد و کالا
××	ارزاق و کالاهای مصرفی
××	سفارشات
××	دارائی‌های ثابت مشهود
××	سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت
××	دارایی‌های ثابت غیر مشهود
××	سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت
کسر می‌شود:	
- موارد معاف از خمس (طبق توضیح ۲-۳-۴ فوق) (××)	
- اموال و تجهیزات به‌کار گرفته شده در امورات زندگی که بیش از حدود شئونات زندگی فرد باشد (××)	
B	A
جمع بدهی‌ها و سرمایه اولیه	جمع دارائی‌های بلند مدت و کوتاه مدت
=====	=====
	A-B = C
	درآمد مشمول محاسبه خمس
	<D>
	کسر می‌شود: مال خمس (مال خمس داده شده سال قبل)
	E
	درآمد مشمول محاسبه خمس
	=====

نسبت به رفع آنها اقدام خواهد شود. لازم به ذکر است که محاسبه و پرداخت صحیح خمس باعث تعدیل ثروت و مصرف درست آن در جامعه، باعث ریشه کن شدن فقر خواهد شد. ■

منابع:

(صرفاً در استخراج مسائل فقهی)

- ۱- بررسی تاریخی و فقهی خمس، نوشته آقایان عبدالرحمن انصاری و مصطفی آخوند
- ۲- مباحثی پیرامون خمس، نوشته آقای سید محمد ضیاء آبادی
- ۳- خمس فریضة الهی از انتشارات بنیاد قرآن و عترت

حمیدرضا کیهانی: حسابدار رسمی

۱۱-۲-۳-۳- ودیعه مسکن در صورتی که برای اجاره مسکن، نیاز به پرداخت آن باشد که طبق رویه مورد عمل در حسابداری مشمول مالیات عملکرد نبوده است و صرفاً در محاسبه مالیات اجاره و پس از تبدیل از سپرده به مبلغ اجاره، تحت عنوان مالیات تکلیفی در محاسبه مالیات شرکت خواهد کرد.

۴- بحثی جدید

با توجه به آنچه در بالا گذشت می توان اینگونه نتیجه گرفت که روش شناسایی مبنای خمس با فرض تعهدی است و نه نقدی و لذا آنچه در رساله های عملیه تحت عنوان منفعت مطرح است با مفهوم منفعت در حسابداری یکی نیست؛ ما در حسابداری منفعت را سود حاصل از عملیات خرید و فروش، پس از کسر کلیه هزینه ها می دانیم در حالی که تعریف منفعت در محاسبه خمس عبارت در آمد، منهای هزینه نمی گنجد بلکه به طور کلی شامل خالص کلیه جریانات نقدی ورودی و خروجی منعکس در رویدادهای مالی است.

۵- جمع بندی مطالب

- ۱- در نهایت با توجه به موارد فوق، جهت محاسبه خمس موارد ذیل باید رعایت شود:
الف) تعیین سال خمسی
ب) تعیین مبدأ سال خمسی

سخن آخر:

مطالب تهیه شده که به شرح فوق جهت استفاده دوستان و همکاران و سایر علاقمندان ارائه شد که قطعاً دارای نواقص و کاستی هایی است که با راهنمایی صاحب نظران از طریق مکاتبه با آدرس ایمیل Keyhani@Hadihesab.com

برسد؛ در صورتی که از شأن او زیاده نبوده باشد. که این عمل نیز عیناً مطابق با رویه مورد عمل در حسابداری بوده است که کلیه هزینه های مرتبط با فعالیت شرکت، قابل کسر از درآمد و تأثیرپذیر به عنوان یک رقم کاهنده در محاسبه مالیات بر درآمد است.

۶-۲-۳-۳- مالی را که فقیر بابت خمس و زکات و صدقه مستحقی گرفته باشد. لیکن طبق رویه مورد عمل در حسابداری هرگونه هدیه و هبه به عنوان درآمد تلقی و تأثیرپذیر در درآمد مشمول مالیات است.

۷-۲-۳-۳- پولی را که به عنوان امانت نزد شخص باشد که طبق رویه مورد عمل در حسابداری نیز درآمد تلقی نمی شود و مشمول مالیات نیست.

۸-۲-۳-۳- مالی که خمس آن قبلاً داده شده است که طبق رویه مورد عمل در حسابداری سود پس از کسر مالیات به حساب سود انباشته منتقل می شود و منبعد مشمول مالیات نخواهد بود.

۹-۲-۳-۳- مالی که قرض گرفته شود که طبق رویه مورد عمل در حسابداری نیز در حساب های پرداختی منعکس و مشمول مالیات نیست، همچنین اقساط پرداختی آن در طی سال.

۱۰-۲-۳-۳- خسارت های پرداخت شده توسط بیمه، لیکن طبق رویه مورد عمل در حسابداری اینگونه ارقام به عنوان درآمد تلقی و مشمول مالیات خواهد شد.